

RAFAŁ CZACHOR*

Dolnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach (Polska)

Klanowość i polityka wewnętrzna Abchazji

Clans and internal politics in Abkhazia. Abkhazia is one of the post-Soviet, unrecognized de facto entities. Since gaining independence, Abkhazian internal politics has been determined by both balance and conflicts between the two main clans. The paper deals with the problem of Abkhazian political life in the light of clans' activity. First, the author distinguishes three periods in the political history of contemporary Abkhazia. The further part of the paper goes on to describe its consecutive periods.

Keywords: Abkhazia, post-Soviet space, de facto entities, clans in political life, neopatrimonialism

Кланы и внутренняя политика Абхазии. Абхазия является одной из непризнанных республик постсоветского пространства. С момента возникновения, в начале 90-х годов, ее внутренняя политика характеризовалась равновесием и конфликтами двух главных кланов — гудаутского и очамчирского. Данная статья посвящена развитию политической жизни Абхазии сквозь призму деятельности упомянутых кланов. Выделяются и рассматриваются очередные этапы новейшей политической истории непризнанной республики.

Ключевые слова: Абхазия, постсоветское пространство, де-факто государства, роль кланового фактора в политической жизни, неопатримониализм

Rozpad Związku Radzieckiego przyniósł niepodległość piętnastu republikom oraz powstanie czterech tzw. parapaństw, czyli podmiotów, które nie zdobyły powszechnego uznania ze strony społeczności międzynarodowej. W mijającym ćwierćwieczu

* **Adres do korespondencji:** Dolnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach, ul. Skalników 6b, 59-101 Polkowice. **E-mail:** r.czachor@dwspit.pl.

swojego istnienia parapaństwa dowiodły, iż nie są bytami efemerycznymi, wytworzyły i spetryfikowały własne elity polityczne, systemy partyjne oraz toczą się w nich pełnowartościowe procesy polityczne. Jednocześnie parapaństwa istnieją dzięki wsparciu zewnętrznemu: rosyjski patronat z jednej strony służy utrzymaniu *de facto* niepodległości, z drugiej jednak w pełni je uzależnia od geopolitycznych interesów Kremla. Wśród tych tworów jest położona na wybrzeżu Morza Czarnego Abchazja.

W literaturze naukowej problematykę parapaństw postradzieckich rozpatruje się głównie w kontekście rywalizacji geopolitycznej¹, zagadnienie funkcjonowania systemów politycznych, podobnie jak ich elit, porusza się rzadziej². W polskiej literaturze elitom politycznym Abchazji poświęcano szczątkową uwagę³.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie na klanowy charakter życia politycznego tego parapaństwa oraz przedstawienie, w jaki sposób fakt ten wpływa na mechanizmy polityki wewnętrznej i rywalizacji o władzę. W tym celu wyodrębniono etapy rozwoju systemu politycznego Abchazji, które pokrywają się czasowo z okresami rządów poszczególnych klanów politycznych. Niewątpliwie polityka Abchazji, podobnie jak innych państw kaukaskich i ogółem postradzieckich, cechuje się klanowym charakterem, oparciem na powiązaniach etniczno-rodzinnych, korupcji i nepotyzmie. Pozwala to na rozpatrywanie jej poprzez pryzmat teorii neopatrymonialnej. W tym kontekście specyficzną cechą reżimu politycznego Abchazji, rzadko spotykaną w reżimach neopatrymonialnych, jest rezygnacja z pełnego zawłaszczenia państwa (*state capture*), a więc patologii, której doświadczają w ostatnim ćwierćwieczu prawie wszystkie republiki postradzieckie⁴. Jak zostanie to niżej omówione, dynamika polityki wewnętrznej Abchazji określana była przez rywalizację dwóch klanów: gudauckiego i oczamczyrskiego. Okresy równowagi klanów przeplatały się z kryzysami, w wyniku których dochodziło do alternacji władzy. Potwierdza to tezę, że rządzący w reżimach neopatrymonialnych z zasady oddają władzę pod wpływem silnych nacisków bądź wstrząsów politycznych.

¹ S. Pegg, *International Society and the De-Facto State*, „Institute of International Relations The University of Columbia Working Paper” 1998, nr 21, s. 4–8; A. Малашенко, *Постсоветские государства Юга и интересы России*, „Pro et Contra” nr 3, s. 34–47; D. Lynch, *Separatist States and Post-Soviet Conflicts*, „International Affairs” 2002, nr 4, s. 831–848; N. Caspersen, *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the International System*, Cambridge 2011, *passim*.

² P. Kolstø, H. Blakkisrud, *Living with Non-recognition: State- and Nation-building in South Caucasian Quasi-states*, „Europe-Asia Studies” 2008, nr 3, s. 483–509; C. Маркедонов, *Де-факто образования постсоветского пространства: двадцать лет государственного строительства*, „Аналитические доклады Института Кавказа” 2012, nr 5, *passim*; R. Czachor, *Abchazja, Osetia Południowa, Górski Karabach: geneza i funkcjonowanie systemów politycznych*, Wrocław 2014, *passim*.

³ W. Górecki, *Abchaskie elity wobec niepodległości*, Warszawa 1996, *passim*; P.J. Sieradzan, *Elity polityczne separatystycznej Abchazji*, [w:] *Kaukaz: mechanizmy legitymacji i funkcjonowania elit politycznych*, red. T. Bodio, Warszawa 2012, s. 193–216.

⁴ Zob. m.in.: M. Laruelle, *Discussing Neopatrimonialism and Patronal Presidentialism in the Central Asian Context*, „Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization” 2012, nr 4, s. 301–324; O. Fisun, *Rethinking Post-Soviet Politics from a Neopatrimonial Perspective*, „Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization” 2012, nr 2, s. 87–96.

Etapy rozwoju systemu politycznego Abchazji

Proces ewolucji systemu politycznego Abchazji w latach 1990–2015 można podzielić na trzy zasadnicze okresy. Ich wyróżnienie opiera się na czynniku klanowym, zmianach rządzących grup w parapaństwie (bezpośrednio wynikających ze zmian na urzędzie prezydenta). Pierwszy okres obejmował lata 1990–2004, przebiegając pod rządami Władysława Ardzinby, do 1991 roku pierwszego sekretarza KC Komunistycznej Partii Abchaskiej ASRR, w latach 1990–1994 przewodniczącego miejscowego parlamentu, a od 1994 — prezydenta Abchazji. Okres ten zakończył się długotrwałym kryzysem politycznym przełomu lat 2004–2005, związanym z rywalizacją klanową i próbą niedopuszczenia do objęcia władzy przez zwycięskiego w wyborach prezydenckich opozycyjnego kandydata, przedstawiciela klanu oczamczyrskiego, Siergieja Bagapsza.

Kryzys ten, który z perspektywy neopatrymonialnej może być postrzegany jako wpisujący się w model „kolorowych rewolucji”⁵, stanowił próbę podważenia dotychczasowego *status quo* w relacjach pomiędzy dwoma dominującymi klanami. Powtórzone wybory prezydenckie i zwycięstwo Bagapsza, który w interesie społecznym zajął kompromisową pozycję wobec dotychczasowego obozu rządzącego, rozpoczęły w 2005 roku drugi okres w rozwoju systemu politycznego Abchazji, który przebiegał bez poważniejszych kryzysów wewnątrzpolitycznych. Wprawdzie w 2008 roku toczyła się wojna sierpniowa, jednak nie przyniosła poważnych zniszczeń republice. Rządy Bagapsza przerwała jego śmierć w roku 2011. W przedterminowych wyborach prezydenckich we wrześniu 2011 roku zwyciężył Aleksandr Ankwab, wywodzący się z tej samej co Bagapsz partii „Jedinaja Abchazja”, będącej polityczną reprezentacją klanu oczamczyrskiego. Okres ten w życiu politycznym republiki charakteryzował się stabilnością systemu politycznego oraz wzmacnianiem instytucji państwowych.

Rządy Ankwaba zostały przerwane masowymi wystąpieniami społecznymi w Suchumi w maju 2014 roku i kryzysem wewnątrzpolitycznym. Przeprowadzona przez klan gudaucki mobilizacja społeczna oraz rozłam w klanie oczamczyrskim zmusiły prezydenta do rezygnacji. Doszło zatem do kolejnej „kolorowej rewolucji”, która — będąc falą niezadowolenia obywateli — posłużyła do zmiany klanu rządzącego w ramach dotychczasowego neopatrymonialnego modelu władzy. Władzę przejął ponownie klan gudaucki, a na prezydenta w wyborach powszechnych został wybrany Raul Chadzimba.

W rozwoju politycznym współczesnej Abchazji należy zwrócić uwagę na dwa elementy:

⁵ W ujęciu tym tak zwane kolorowe rewolucje postrzegane są nie jako demokratyczne zrywy społeczne, dowody na kształtowanie się społeczeństwa obywatelskiego, lecz kryzysy władzy, przesilenia związane z dążeniami pozbawionych patronatu grup do zmiany mechanizmów alokacji zasobów. Zob. np. K. Malygina, *Ukraine as a neo-patrimonial state: Understanding political change in Ukraine 2005–2010*, „Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe” 2010, nr 1, s. 7–27.

a) działalność elit politycznych regularnie odwoływała się do solidarności narodów kaukaskich oraz Rosji jako patronki abchaskiej suwerenności, istotnie wpływając na dyskurs polityczny, będąc nieodłącznym elementem życia politycznego republiki. Okresowo pojawiał się postulat włączenia Abchazji w skład Federacji Rosyjskiej, choć nie tak intensywnie jak w Osetii Południowej⁶. Dominujące w społeczeństwie i elitach politycznych nastroje prorosyjskie są skorelowane z niechęcią wobec współpracy z władzami Gruzji, jednak wola zachowania suwerenności i odrębności wciąż dominuje nad możliwością włączenia w skład Rosji;

b) po okresie współpracy nomenklatury komunistycznej i sił narodowych, związanym z budową państwowości i wojną z Gruzją, nastąpił rozłam na abchaskiej scenie politycznej powodujący, że życie polityczne toczy się w formacie rywalizacji dwóch bloków politycznych. Jego specyfiką jest rozdrobnienie sceny politycznej (13 partii i organizacji politycznych przy niewielkiej liczbie ludności) oraz niski poziom reprezentacji partii na forum parlamentu (w obecnej jego kadencji).

Elity polityczne Abchazji do roku 2004: dominacja klanu gudauckiego

Podobnie jak w innych byłych republikach radzieckich, elity polityczne współczesnej Abchazji kształtowały się jeszcze w okresie istnienia ZSRR. Były one swoistym łącznikiem pomiędzy starym a nowym systemem funkcjonującym bez patronatu Kremla. W przypadku Abchazji funkcję politycznego lidera i „przewodnika” prowadzącego nieuznaną republikę ku *de facto* niepodległości pełnił Władisław Ardzinba. Od 1988 roku reprezentował on Abchaską ASRR (dokładniej region Gudaudy) w Radzie Najwyższej ZSRR, gdzie stał się jednym z działaczy zachowawczej frakcji „Sojusz” zrzeszającej przeciwników Gorbaczowskiej *perestrojki*. W 1990 roku został sekretarzem Komunistycznej Partii Abchazji, co było manifestacją abchaskiej niezgody na politykę Michaiła Gorbaczowa. W tym czasie Abchazowie oponowali liberalnym reformom radzieckiego centrum, widząc w nich zagrożenie odrodzeniem gruzińskiego nacjonalizmu i możliwość ograniczenia posiadanej autonomii. Popchnęło to abchaski parlament do przyjęcia w sierpniu 1990 roku *Deklaracji suwerenności państwowej Abchaskiej ASRR*⁷. Obawy Abchazów odnośnie do relacji z Tbilisi zaczęły się potwierdzać już w roku 1990, gdy prezydentem Gruzji został twierdzący, że „nie zna takiego narodu jak Abchazowie” Zwiad Gamsachurdia⁸. W grudniu tego samego roku szefem abchaskiego parlamentu, za przyzwoleniem Tbilisi, został Ardzinba, którego kandydatura postrzegana była jako kompromisowa i tymczasowa. W praktyce szybko skonsolidował on władzę opartą na zaufanych

⁶ R. Czachor, *Elity polityczne Osetii Południowej wobec idei niepodległości*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2014, nr 1 (6), s. 50–64.

⁷ Декларация о государственном суверенитете Абхазской Советской Социалистической Республики от 25 августа 1990 г., <http://abkhazia.narod.ru/Glava73-74.htm> [dostęp: 1.02.2015].

⁸ W. Materski, *Gruzja*, Warszawa 2000, s. 229.

sobie osobach, przeprowadził Abchazję przez wojnę z Gruzją oraz dominował nad systemem politycznym państwa do 2004 roku. Wytworzone w okresie jego rządów podziały w elitach politycznych do tej pory determinują polityczny pejzaż Abchazji.

Zdecydowane dążenia nowych, demokratycznych władz Gruzji do opuszczenia Związku Radzieckiego oraz likwidacja w grudniu 1990 roku autonomii południowoosetyjskiej spowodowały, że interesy dążących do zachowania *status quo* Abchazów oraz władz centralnych ZSRR były zbieżne. Z inicjatywy abchaskich aktywistów narodowych, wspieranych przez działaczy komunistycznych, działalność rozwinęło funkcjonujące w szczytkowej postaci jeszcze w latach siedemdziesiątych Forum Ludowe Abchazji „Ajdygłara”. Organizacja ta, mająca duże wpływy w lokalnym parlamencie, dążyła do faktycznego wyprowadzenia Abchazji ze składu Gruzji. Na jej czele stał bezpartyjny, choć wspierany przez nomenklaturę, Siergiej Szamba. W 1991 roku, w warunkach rosnącego pluralizmu życia politycznego, „Ajdygłara” utraciła monopol na reprezentowanie sił narodowych. Z części działaczy Frontu Narodowego ukształtował się blok „Sojusz”, w którego skład weszła, oprócz „Ajdygłary”, Partia Ludowa Abchazji, „Słowiański Dom” oraz skupiający miejscowych Ormian „Krunk”. Ta konsolidacja pod nieprzypadkowo wybraną nazwą bloku nawiązującego do frakcji Ardzinby w parlamencie ZSRR miała dowodzić poparcia dla niego.

W marcu 1991 roku, wbrew decyzji władz w Tbilisi, Abchazja wzięła udział w referendum w sprawie dalszego istnienia ZSRR, w którym większość obywateli (98,4% przy 52,4% frekwencji) opowiedziała się za pozostaniem w jego składzie. Jesienią następnego roku odbyły się wybory do abchaskiego parlamentu według formuły gwarantującej 28 mandatów Abchazom, 26 Gruzinom i 11 innym narodowościom. Przewodniczącym parlamentu ponownie został popierany przez frakcję „Sojusz” Ardzinba, który formalnie deklarował wolę dialogu i budowę pokojowych relacji z Gruzją⁹.

Wkrótce, bo w lutym 1992 roku, do Abchazji wkroczyła gruzińska Gwardia Narodowa, natomiast w sierpniu tegoż roku zaczęła się regularna wojna. Działania te posłużyły Abchazom jako pretekst, by doprowadzić do zmian kadrowych w instytucjach państwowych i usunąć z nich wszystkich Gruzinów. W wojennych warunkach do Abchazów dołączali kierowani przez Moskwę Rosjanie, przygotowując siatkę agentów odpowiedzialnych za utrzymanie kontroli nad republiką. Lojalni Kremlowi ludzie zaczęli dominować w kluczowych dla państwa obszarach, w tym w wojskach wewnętrznych, prokuraturze czy sądach¹⁰. Nastąpiła koncentracja władzy cywilnej i wojskowej w rękach bliskich współpracowników Ardzinby, przede wszystkim zaufanych osób wywodzących się z Gudauty. Nieuznana republika pod jego rządami stała się „postsowiecką Wandą”, miejscem schronienia dla ortodoksyjnych polityków radzieckich, zapleczem rozmaitych środowisk wierzących w odbudowę ZSRR. Wymiana kadr na ważniejszych stanowiskach w państwie odbywała się za rekomen-

⁹ R. Czachor, *Abchazja...*, s. 121.

¹⁰ С. Червонная, *Абхазия — 1992: Посткоммунистическая вандея*, <http://abkhazeti.info/war/2006012625576883383736.php> [dostęp: 1.02.2015].

dacją „Ajdygłary” i „Słowiańskiego Domu”, a polityczne elity republiki w praktyce tworzyła mieszanina radykalnych działaczy komunistycznych niemogących pogodzić się z rozpadem ZSRR, radzieckich neoimperialistów i nacjonalistów abchaskich. Dominacja tych sił zepchnęła na margines życia politycznego ruchy wzywające do zachowania praworządności oraz do kompromisu z Tbilisi.

Po wojnie z Gruzją w latach 1992–1994 obóz rządzący rozszerzał władzę, dominując nad życiem politycznym oraz gospodarką republiki. Jesienią 1994 roku parlament Abchazji przyjął nową konstytucję wprowadzającą system rządów prezydenckich z urzędem wiceprezydenta. Wierni Ardzinbie deputowani Rady Najwyższej wybrali go na pierwszego prezydenta republiki. Wiceprezydentem został dawny instruktor suchumskiego komitetu KPZR Walerij Arszbą.

W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych i na początku XXI wieku na abchaskiej scenie politycznej można było wyróżnić czterech kluczowych aktorów. Tradycję „Ajdygłary” kontynuował założony w 1998 roku ruch społeczny „Apsny”. Jego ambicją stało się zjednoczenie jak najszerszych kręgów społecznych wokół idei suwerenności republiki, pokojowe uregulowanie konfliktu z Gruzją oraz współpraca z Rosją, zwłaszcza na niwie gospodarczej, choć rzeczywiście był strukturą polityczną klanu gudauckiego. Istotne wpływy w republice utrzymywała Komunistyczna Partia Republiki Abchazja, będąca również zapleczem politycznym Ardzinby oraz macierzystą partią większości ministrów i kierowników instytucji państwowych. Trzecią siłą polityczną stał się w krótkim czasie Związek Weteranów Wojny lat 1992–1993 „Amcachara”, który został powołany w 1999 roku w celu zorganizowania wokół obozu rządzącego byłych wojskowych oraz uczestników wojny. Wkrótce okazało się, że niebiorące udziału w politycznym „podziale łupów” środowisko żyjących w biedzie weteranów wymyka się spod kontroli obozu rządzącego. Przedstawiciele władz często wdawali się na łamach prasy w słowne przepychanki z działaczami „Amcachary”, co negatywnie odbijało się na społecznym poparciu dla Ardzinby i jego zaplecza politycznego. Przez lata środowisko weteranów starało się jednak nie wstępować w otwarty konflikt z rządzącymi i oficjalnie popierało głowę państwa¹¹. Czwartym podmiotem na scenie politycznej Abchazji była opozycja skupiająca się wokół Ludowej Partii Abchazji, do której wstępowali politycy sceptyczni wobec polityki klanowości Ardzinby. Po częściowym zniesieniu blokady ekonomicznej Abchazji w 1999 roku do działaczy opozycji zaczęły trafiać pewne środki finansowe (m.in. od abchaskiej diaspory z Turcji). Wzmocnieni w ten sposób przeciwnicy Ardzinby zaczęli skupiać się w ruchu społeczno-politycznym „Ajtajra”. Trafiali do niego dawni bliscy współpracownicy prezydenta, którzy w różnym okresie zostali odsunięci od struktur władzy i utracili materialne profity wynikające z przynależności do elity władzy.

W roku 1999 odbyły się wybory prezydenckie, pierwsze o charakterze bezpośrednim. Dotychczasowy prezydent został jedynym zarejestrowanym kandydatem,

¹¹ Политический кризис в Абхазии: взгляд со стороны, Кавказский Узел, www.kavkaz-uzel.ru/articles/41724 [dostęp: 4.02.2015].

poparli go komuniści, federacja związków zawodowych i ruch „Apsny”. Zdobył 99% głosów, lecz wybory te stały się punktem zwrotnym dla Ardzinby i jego klanu¹². Przez lata skonstruowany wokół osoby prezydenta system cieszył się popularnością społeczną, jednak utrzymywanie się rzutującej przede wszystkim na kondycję materialną społeczeństwa niepewności w stosunkach z Gruzją i Rosją doprowadziło w kolejnych latach do wzrostu popularności opozycji.

W następnych latach władze utrudniały działalność konsolidującej się opozycji. W 2003 roku doszło do zamachu na siedzibę „Amcachary”, co — mimo że sprawców nie zidentyfikowano — popchnęło ją do jednoznacznego opowiedzenia się przeciwko prezydentowi. W obliczu zaplanowanych na 2004 roku wyborów prezydenckich nastąpiło zbliżenie „Ajtajry” i „Amcachary”, choć nie doszło do powstania koalicji. Ostatecznie „Ajtajra” samodzielnie zgłosiła jako kandydata moskiewskiego biznesmena Aleksandra Ankwaba, który ze względów proceduralnych nie został zarejestrowany. „Amcachara” i powstała w środowisku oczamczyrskiej opozycji „Jedyną Abchazja” poparły dawnego wiceprezydenta Siergieja Bagapsza. Obóz rządzący zgłosił pełniącego funkcję premiera dawnego ministra obrony Raula Chadżimbę, najbliższego współpracownika Ardzinby. W obliczu przeciągającej się choroby Ardzinby formalnie od 2002 roku obowiązki głowy państwa pełnił wiceprezydent Walerij Arszbą, który utracił wpływy w walczącym o schedę po Ardzinbie klanie i w wyborach prezydenckich w październiku 2004 roku poparł Bagapsza. Oznaczało to, że abchaska scena nabrała dychotomicznego charakteru.

Chadżimba występował jako polityk bardziej zdecydowany wobec Gruzji i nieprzejednany w kwestii regulacji stosunków bilateralnych, chętnie odwoływał się do hasła o konieczności prowadzenia twardej polityki wobec Tbilisi, a więc bezpośrednio kontynuował linię polityczną Ardzinby. Bagapsz z kolei prezentował się jako bardziej umiarkowany i skłonny do kompromisu z władzami gruzińskimi, jako swój cel głosił sanację państwa, ukrócenie samowoli rządzącego klanu i poprawę sytuacji materialnej obywateli¹³. Po odmowie rejestracji Ankwab udzielił poparcia Bagapszowi. Chadżimbę z kolei poparli politycy rosyjscy: Władimir Putin i Władimir Żyrinowski.

Abchazja w latach 2005–2014: dominacja klanu oczamczyrskiego

Nachalna propaganda przyniosła Chadżimbie odwrotny do zamierzonego skutek. Większość głosów w wyborach (50,08%) uzyskał Bagapsz, a Chadżimba zajął drugie miejsce (35,6%). Wynik ten był zaskoczeniem dla obozu rządzącego i spowodował jego nerwową reakcję, w tym dymisję Centralnej Komisji Wyborczej.

¹² R. Czachor, *Abchazja...*, s. 169.

¹³ Żona Bagapsza była z pochodzenia Gruzinką, czego Chadżimba nie omieszczał wykorzystywać jako powód do oskarżeń konkurenta o kolaborację z Tbilisi i działanie na szkodę Abchazji.

Klan gudaucki odmówił uznania rezultatów wyborów, twierdząc, że do udziału w nich dopuszczono wbrew abchaskiemu prawu obywateli Gruzji i wezwał swoich zwolenników do zorganizowania protestów. Również wyborcy Bagapsza wyszli na ulice, co doprowadziło do starć obu grup¹⁴. Sąd Najwyższy uznał zwycięstwo Bagapsza, by następnego dnia odwołać swoją decyzję i ogłosić wyniki wyborów za nieważne¹⁵. Ardzinba oraz Chadzimba uznali działania zwolenników Bagapsza za próbę uzurpacji władzy oraz zwrócili się o pomoc do Rosji. Położenie klanu gudauckiego komplikowało przejście na stronę Bagapsza oddziałów MSW, poparcie kandydata opozycji przez zgromadzenie starszych przywódców rodowych, deputowanych parlamentu oraz faktyczne kontrolowanie przez zwolenników Bagapsza większej części republiki.

Przy udziale Ardzinby i rosyjskich polityków na początku grudnia 2004 roku osiągnięto porozumienie w sprawie przeprowadzenia ponownych wyborów, w których kandydować mieli wspólnie Bagapsz — jako kandydat na prezydenta i Chadzimba — jako kandydat na wiceprezydenta¹⁶. Porozumienie to dowodziło odpowiedzialnej postawy Bagapsza, który zgodził się na ustępstwa wobec obozu Chadzimby (zrezygnował z tego, by wiceprezydentem był współpracujący z nim Stanisław Lakoba) w imię zażegnania możliwości wybuchu wojny domowej. W powtórzonych wyborach prezydenckich w styczniu 2005 roku Bagapsz i Chadzimba uzyskali 91,6% głosów¹⁷. Osiągnięty konsensus i wynik wyborów pozwoliły Abchazji wyjść z najpoważniejszego kryzysu politycznego w historii młodej republiki, choć niejasna postawa Chadzimby, który wchodził w skład władz państwowych i jednocześnie dystansował się od polityki Bagapsza, utrzymując własne zaplecze polityczne, przyczyniała się do utrzymywania się atmosfery wewnętrzniepolitycznego konfliktu.

Swoje zwycięstwo w dużej mierze Bagapsz zawdzięczał poparciu udzielonemu mu przez Ankwaba, który stawał się coraz ważniejszym graczem na abchaskiej scenie politycznej. Wraz z objęciem urzędu głowy państwa Bagapsz powołał Ankwaba na stanowisko szefa rządu. Parlamentarna większość, jeszcze w ciągu kryzysu politycznego, widząc bezcelowość trwania po stronie klanu gudauckiego, przeszła do współpracy z Bagapszem. Na początku marca 2005 roku doszło do nieudanego zamachu na życie Ankwaba, który był wiązany z kremłowską próbą pełnego podporządkowania sobie władz Abchazji (Ankwab był postrzegany jako bardziej niezależny i skłonny ku zachowaniu dystansu od Moskwy niż Bagapsz), jak też próbą destabilizacji sytuacji przez klan gudaucki. Choć Ankwab i władze republiki starały

¹⁴ Г. Сысоев, *Цена вопроса*, „Коммерсантъ” 15.10.2004, s. 5; В. Новиков, Г. Сысоев, *Выборы превратились в разбирательство*, „Коммерсантъ” 20.10.2004, s. 2.

¹⁵ М. Зыгарь, *Верховный суд Абхазии выбрал президента*, „Коммерсантъ” 29.10.2004, s. 8.

¹⁶ P.J. Sieradzan, *op. cit.*, s. 208; *Соглашение о мерах по достижению национального согласия в Абхазии* (полный текст), www.regnum.ru/news/371794.html [dostęp: 1.02.2015].

¹⁷ Сергей Багапш выиграл президентские выборы в Абхазии, Кавказский Узел, www.kavkaz-uzel.ru/articles/68231 [dostęp: 5.02.2015].

się wiązać to wydarzenie z działalnością gangów przestępczych, to społeczeństwo przekonane było o jego politycznym tle.

Przeprowadzone wiosną 2007 roku wybory parlamentarne potwierdziły dominację klanu oczamczyńskiego w polityce Abchazji. „Jedinaja Abchazja” zdobyła większość miejsc w izbie, a klanowi gudauckiemu groziła stopniowa marginalizacja spowodowana między innymi niekonstruktywną postawą. Wojna sierpniowa oraz program odbudowy państwa wzmocniły pozycję klanu oczamczyńskiego: zarówno w kontekście poparcia społecznego, jak i zaufania Kremla. Rozwiązaniem dla klanu gudauckiego stało się dystansowanie się Chadżimby, zajmującego urząd wiceprezydenta, od polityki głowy państwa i krytykowanie go głównie za zbyt koncyliacyjną postawę wobec Gruzji¹⁸. W maju 2009 roku Chadżimba podał się do dymisji, dążąc prawdopodobnie do zyskania poparcia Rosji w kontekście kolejnych wyborów prezydenckich¹⁹.

Jesienią 2009 roku obóz popierający Chadżimbę (ponownie zgłoszonego do wyborów przez Front Jedności Narodowej i Partię Ludową) odwołał się do narzędzi z kampanii 2004 roku: opozycja oskarżyła Bagapsza i „Jediną Abchazję” o zbyt łagodną politykę wobec Gruzji oraz próbę zapewnienia sobie zwycięstwa przez nadawanie abchaskiego obywatelstwa zamieszkującym rejon Gali — zachodnią część państwa — Gruzinom. W grudniu 2009 roku do wyborów prezydenckich stanęło 5 kandydatów, wśród których ponownie przeciwko sobie wystąpili Bagapsz i Chadżimba. Oprócz nich do walki przystąpiło jeszcze 3 mniej wpływowych polityków. Przy frekwencji przekraczającej 73% Bagapsz zgromadził ponad 61% głosów, a Chadżimba 15%²⁰.

Mimo pewnego rozczarowania rządami Bagapsza i brakiem zmian na oczekiwaną skalę (zwłaszcza po sierpniu 2008 r.) społeczeństwo poparło go, wybierając jako „mniejsze zło” niż Chadżimbę. Wybór ten miał pozwolić ugruntować kurs na wzmocnienie republiki i jej rozwój gospodarczy, blokowany do tej pory przez opozycję. Wkrótce po odnowieniu mandatu Bagapsz dokonał roszad kadrowych istotnych dla rozwoju systemu politycznego republiki. Wiceprezydentem został Ankwab, który widziany był już jako przyszły prezydent, a premierem — stojący na czele od 13 lat Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Abchazja Siergiej Szamba (nominacja ta miała być dowodem na wzmocnienie nieuznanej republiki na arenie międzynarodowej)²¹. Awans związanego z opozycyjną Partią Socjaldemokratyczną Szamby,

¹⁸ R. Czachor, *Abchazja...*, s. 182.

¹⁹ Ponownie oskarżał władze o zbyt łagodne stanowisko w sprawie przyszłych relacji z Gruzją, wydawanie abchaskich paszportów Gruzinom oraz ograniczanie działalności opozycji. W. Górecki, *Ambiwalencja „niepodległości”. Abchazja: nieznana demokracja pod rosyjskim protektorem*, „Komentarze OSW” 2010, nr 34, s. 6.

²⁰ О. Алленова, *На выборах в Абхазии победила Москва*, „Коммерсантъ” 21.12.2009; Рауль Хаджимба призвал оппозицию Абхазии консолидироваться, *Кавказский Узел* [www.kavkaz-uzel.ru/articles/165810] [dostęp: 1.02.2015].

²¹ О. Алленова, *Сергей Багати выбрал политического премьера*, „Коммерсантъ” 15.02.2010, s. 6.

kandydata w wyborach prezydenckich w 2004 roku, świadczył o woli budowy szerokiego konsensusu politycznego.

We wrześniu 2010 roku doszło do nieudanego zamachu na Ankwaba (czwarty zamach w ciągu 5 lat), którego okoliczności pozostały niewyjaśnione. Najprawdopodobniej była to próba zemsty klanu gudauckiego za zdecydowane opowiadanie się Ankwaba za walką z przestępczością zorganizowaną oraz naruszenie jego interesów²².

Nieoczekiwana śmierć prezydenta Bagapsza w połowie 2011 roku spowodowała kolejną próbę sił abchaskich klanów. O słabości klanu gudauckiego świadczył fakt, że jego lider Chadżimba nie był skłonny wziąć udziału w przedterminowych wyborach. Ostatecznie został zgłoszony wraz ze Swietlaną Dżerengiją, wdową po Ardzinbie, jako kandydatką na wiceprezydenta. Tandem ten postrzegany był jako reprezentujący interesy Kremla, mimo że w czasie kampanii używał głównie retoryki nacjonalistycznej²³. Naturalnym reprezentantem klanu oczamczyrskiego został dotychczasowy wiceprezydent, pełniący po śmierci Bagapsza obowiązki głowy państwa Aleksandr Ankwab. W swojej kampanii, popierany przez „Jedyną Abchazję”, koncentrował się na kwestii ciągłości władzy, stabilności i potrzebie silnych rządów w trudnych czasach. O narastającym potencjale sprzyjającym pojawieniu się nowej siły politycznej świadczyło zgłoszenie się jeszcze jednego kandydata: wieloletniego szefa abchaskiej dyplomacji, dawnego działacza „Ajdygłary” Siergieja Szamby. Zgłoszenie tej kandydatury świadczyło o faktycznym rozłamie w środowisku prezydenckim, przez lata uśpionym ze względu na skupienie się polityków wokół Bagapsza. Szamba nie prezentował wyrazistego programu politycznego, próbował zdobyć elektorat zniechęcony do Bagapsza i związanego z nim Ankwaba, ale obawiający się dojścia do władzy Chadżimby.

W wyborach, które odbyły się w sierpniu 2011 roku, zwyciężył Ankwab — poparło go niecałe 55% głosujących. Szamba zdobył 21% głosów, Chadżimba — niecałe 20%²⁴. Ankwab wkrótce po wyborach powołał nowy rząd na czele z Leonidem Lakerbają — dawnym wicepremierem i bliskim współpracownikiem Bagapsza. W wyborach parlamentarnych w 2012 roku tylko 3 z 33 wybranych deputowanych reprezentowało „Jedyną Abchazję”, jednak klan Ankwaba zachował kontrolę nad izbą. Życie polityczne wydawało się tracić nieco swój dynamizm, a przyczyną tego mogłaby być dominacja klanu oczamczyrskiego oraz jego poprawne relacje z władzami Rosji.

²² Д. Кучба, Г. Двали, *Вице-президента Абхазии снаряды не берут*, „Коммерсантъ” 24.09.2010, s. 2.

²³ Д. О'Бойхин, *Выборы в де-факто государствах: Абхазия, Нагорный Карабах и Приднестровье в 2011–2012 гг.*, „Политическая наука” 2014, nr 3, s. 139–140.

²⁴ W. Górecki, *Separatystyczna Abchazja ma nowego prezydenta*, „Tydzień na Wschodzie” 2011, nr 27 (187), <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2011-09-07/separatystyczna-abchazja-ma-nowego-prezydenta> [dostęp: 10.02.2015].

Abchazja od 2014 roku: ponowna dominacja klanu gudauckiego i niejasna przyszłość

Dość niespodziewanie dla obserwatorów latem 2013 roku „Jedinaja Abchazja” ogłosiła przejście do opozycji względem Ankwaba, oskarżając go o „działania grożące bezpieczeństwu narodowemu”. Przyczyną tego było prawdopodobnie rozejście się interesów prezydenta i korpusu biurokratycznego²⁵. Abchaskie klany zostały odsunięte od zarządzania środkami kierowanymi przez Rosję na modernizację infrastruktury²⁶. Wkrótce partia zawarła porozumienie z Forum Jedności Abchazji, Partią Ludową i mniejszymi organizacjami o utworzeniu opozycyjnej Rady Koordynacyjnej.

W kwietniu 2014 roku Rada zażądała od prezydenta powołania rządu zaufania narodowego, a następnie jego ustąpienia z urzędu. Mityng w Suchumi pod koniec maja zakończył się szturmem na budynki rządowe, a będący wśród jego liderów Chadżimba ogłosił przejście władzy²⁷. Uchwała podjęta przez parlament wzywała Ankwaba do złożenia pełnomocnictw, który po początkowym sprzeciwie i nieudanej misji rosyjskich pośredników²⁸ 1 czerwca 2014 roku podał się do dymisji, dążąc do zapobieżenia rozlewowi krwi²⁹. Wraz z nim ustąpił rząd, prokurator generalny oraz kierownicy lokalnych administracji trzech rejonów Abchazji.

Wstrzemięźliwy stosunek Rosji do kryzysu wskazuje na to, że Kreml był zainteresowany, by Ankwab stracił władzę³⁰. W warunkach konfliktu ukraińskiego i aneksji Krymu polityk ten mógł się wydawać władzom Rosji niezbyt lojalny i gotowy bronić suwerenności Abchazji.

W czasie pospiesznych przygotowań do wyborów prezydenckich obywatelstwa pozbawiono kilka tysięcy abchaskich Gruzinów, którzy byli postrzegani jako zagrożenie dla bezproblemowego zwycięstwa Chadżimby. Klan oczamczyński reprezentował działacz „Amcachary” Asłan Bżanija, a inny opozycyjny polityk Szamba zrezygnował ze startu. W wyborach w sierpniu 2014 roku Chadżimba zdobył 50,6%

²⁵ Алексей Малашенко: переход „Единой Абхазии” в оппозицию инициирован российскими процессами, Кавказский Узел, www.kavkaz-uzel.ru/articles/226155/ [dostęp: 6.02.2015].

²⁶ Сухумские события: взгляд из Грузии, http://kavpolit.com/articles/suhumskie_sobytiya_vzglyad_iz_gruzii-5231/ [dostęp: 9.02.2015].

²⁷ Оппозиция в Абхазии заявляет о взятии власти в свои руки, Кавказский Узел, www.kavkaz-uzel.ru/articles/243324/ [dostęp: 9.02.2015].

²⁸ Сурков встретился с Анквабом и абхазской оппозицией, <http://vz.ru/news/2014/5/28/688953.html> [dostęp: 9.02.2015].

²⁹ Влияет ли на то, что мог быть злостный стан здоровья Анквара. Премьер Абхазии: Анкваб находится на военной базе России в Гудауте, www.rbc.ru/rbcfreenews/2014/05/30/192010.shtml [dostęp: 9.02.2015].

³⁰ Лавров: Россия рассматривает происходящее в Абхазии как внутреннее дело абхазского народа, <http://tass.ru/politika/1232231> [dostęp: 9.02.2015].

głosów³¹. Politykowi temu w tymże roku udało się osiągnąć to, czego nie udało się w trzech poprzednich kampaniach: zdobył jednocześnie poparcie abchaskich nacjonalistów, sympatyków zbliżenia z Rosją oraz osób rozczarowanych zarówno „niepodległością”, jak i rosyjskim patronatem (tzw. elektorat protestu). Nie przeszkodziło mu nawet utrwalenie już wcześniej zdobytego wizerunku „politycznego chuligana”.

Obecnie trwa ponowna konsolidacja władzy przez klan gudaucki i można zakładać, że Abchazję czeka pogorszenie kultury życia politycznego oraz regres w pluralizmie i przestrzeganiu praw obywatelskich. Przyszłość Abchazji i rywalizujących klanów nie jest jednak jednoznaczna. W listopadzie 2014 roku prezydenci Chadżimba i Putin podpisali abchasko-rosyjską umowę o sojuszu i strategicznym partnerstwie, która przyniesie dalszą ekspansję i uzależnienie nieuznanej republiki od Kremla. Być może przewrót w 2014 roku potrzebny był Rosji, aby doszło do zawarcia tej umowy, albowiem siły obecnie rządzące nazywane są wprost prorosyjskimi. Niewątpliwie otwiera ona drogę do zwiększenia rosyjskiej obecności w Abchazji, a w dłuższym czasie może spowodować ograniczenie wpływów obu miejscowych klanów na rzecz grupy urzędników bezwzględnie lojalnych wobec Kremla.

³¹ *Хаджимба стал президентом Абхазии с четвертой попытки*, <http://top.rbc.ru/politics/25/08/2014/944734.shtml> [dostęp: 9.02.2015].